

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/okupacja-sowiecka/76222,Sowiecki-zabor-II-RP-czyli-wyzwolenie-Bialorusinow-i-Ukrajincow.html>

Kolumny piechoty sowieckiej wkraczające do Polski 17 września 1939 r.

ARTYKUŁ

Sowiecki zabór II RP, czyli „wyzwolenie” Białorusinów i Ukraińców

OKRES HISTORYCZNY

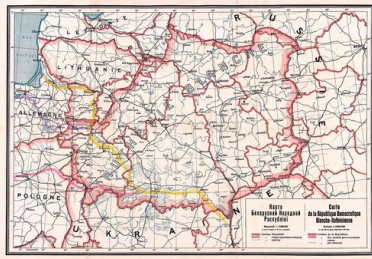
(1939-1945) II wojna światowa

Autor: MARCIN KRUSZYŃSKI 20.11.2020

17 września 1939 r. o 1.00 w nocy polski ambasador w Moskwie Wacław Grzybowski przybył do Ludowego Komisariatu Spraw Zagranicznych (KLSZ). Polaka wezwano na pilną rozmowę z Władimirem Potiomkinem, zastępcą szefa

KLSZ.

Tam poinformowano dyplomatę o wygaśnięciu wszelkich dotychczasowych umów pomiędzy Warszawą i Moskwą (pakt o nieagresji). Grzybowskiemu próbowano wręczyć notę, w której stwierdzano, że rząd polski już nie istnieje, co upoważniało Kreml do zabezpieczenia własnych interesów na tamtejszym terenie. Na polecenie swego zwierzchnika Wiaczesława Mołotowa, Potiomkin podkreślał, że podstawowym zamiarem bolszewików stała się ochrona Ukraińców oraz Białorusinów.

Postulowane w 1919 roku przez rząd emigracyjny Białoruskiej Republiki Ludowej hipotetyczne granice Białorusi obejmujące m.in. Białystok i Wilno (domena publiczna)

Białoruska karykatura przedstawiająca traktat ryski jako rozbiór Białorusi (domena publiczna)

Okupacja sowiecka, czyli „wyzwolenie”

Pod koniec września 1939 r. Związek Sowiecki okupował ok. 200 tys. km² II RP, z ponad 13 mln osób. Z tego Polacy stanowili tylko 40 % populacji, resztę stanowili głównie wspomniani Ukraińcy (34%), Białorusini (ponad 8%) i Żydzi (ok. 8 %); pozostałych określano mianem tutejsi, czyli osoby bez wykształconej świadomości narodowej.

29 listopada 1939 r. Rada Najwyższa ZSRS nadała obywatelstwo sowieckie wszystkim osobom, które 1 i 2 listopada znajdowały się na zajętych obszarach. Następnie, 30 grudnia 1939 r., opublikowano dekret o wydaniu im paszportów, tj. tamtejszych dowodów osobistych. Tzw. paszportyzacja służyła do zebrania informacji na temat nowych obywateli.

Władze sowieckie jako cel podstawowy stawiały sobie sowietyzację podbitej ludności. W teorii narodom zamieszkującym ZSRS zabezpieczano prawo do rozwoju własnej kultury, instytucji społecznych, szkolnictwa. W rzeczywistości, wszystko miało na celu szerzenie ideologii marksistowskiej. Sam terror służył do likwidacji tych, którzy sprzeciwiali się komunistycznej wizji świata oraz zastraszeniu pozostałych.

Od początku, z rozmysłem w propagandzie sowieckiej nie używano pojęć typu „okupacja”, albo „wojna”. Zresztą ZSRS nie wypowiedział nikomu wojny. W ulotkach kolportowanych wraz z wkraczającą na terytorium II Rzeczypospolitej Armią Czerwoną, znajdowały się m.in. slogany: „My idziemy do was nie jako zdobywcy, a jako wasi bracia [...] jako wasi wyzwolenci od ucisku obszarników i kapitalistów”.

Natomiast wobec żołnierzy Wojska Polskiego, używano określeń: „polskie bandy” czy „organizacja faszystowska”.

Agresja na Polskę we wrześniu 1939 r. Fot. z książki M. Korkucia *Walcząca Rzeczpospolita 1939-1945*, ys. Tomasz Ginter

— Granice Polski z 1 września 1939 r.
 Okupacja niemiecka:
 Obszar włączony bezpośrednio do Rzeszy
 Generalne Gubernatorstwo
 Okupacja sowiecka
 Okręg Wileński przekazany przez ZSRS Litwie i wraz z nią wcielony do ZSRS w 1940 r.
 Okupacja słowacka
 Linia podziału Polski pomiędzy ZSRS i Niemcy:
 linia ustalona w pakcie Ribbentrop - Molotow 23 sierpnia 1939 r.
 linia demarkacyjna ustalona 28 września 1939 r.

Okupacja terytorium RP w latach 1939-1941. Fot. z książki M. Korkucia *Walcząca Rzeczpospolita 1939-1945*, rys. Tomasz Ginter

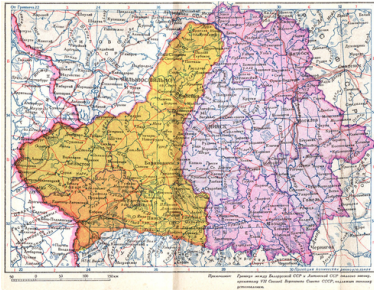

Okupacja terytorium RP w latach 1941-1944. Fot. z książki M. Korkucia *Walcząca Rzeczpospolita 1939-1945*, rys. Tomasz Ginter

Zarządy tymczasowe, czyli „rewolucyjny porządek”

Komuniści dobrze przygotowali się do pierwszych chwil procesu administracyjnej budowy władz okupacyjnych. Wszelkie ich poczynania regulowała Dyrektywa nr 01 Rady Wojennej Frontu Białoruskiego z 16 września 1939 r. Dowódcom wojskowym polecano tworzenie „Zarządów Tymczasowych”, nie zaś tzw. rewkomów (tj. Komitetów Rewolucyjnych), jak to miało miejsce dwadzieścia lat wcześniej. Ponadto zobowiązywano do powoływania gwardii robotniczych „w celu zaprowadzenia rewolucyjnego porządku” i przede wszystkim zachęcano do organizowania komitetów chłopskich, złożonych głównie z biedoty wiejskiej. Komitety te miały „przejmować ziemię obszarniczą i kościelną, a także ziemię wysokich urzędników państwowych i przekazywać ją biednemu i średniemu chłopstwu”.

Usunięciu polskich elit towarzyszyło zatem podważenie dotychczasowych stosunków własności. Przy czym Stalin zabronił ogłaszania jakichkolwiek zapowiedzi dotyczących kolchozów. Zdawano sobie bowiem sprawę z przywiązania polskich włościan do ziemi i równoczesnego braku zrozumienia/braku wiedzy odnośnie sowieckich, spółdzielczych form gospodarowania. Wiedzano, że tego typu metody funkcjonowania na wsi skutecznie obnażono w Polsce podczas trwania na Ukrainie tzw. wielkiego głodu. Natomiast zakaz tworzenia rewkomów oddawał generalne obawy Moskwy co poparcia ludności miejscowej – zwłaszcza polskiej – dla władz bolszewickich i komunizmu jako takiego.

**Mapa Białoruskiej Socjalistycznej
Republiki Sowieckiej i tzw.
Zachodniej Białorusi z okresu
okupacji (domena publiczna)**

**Sowiecki antypolski plakat
propagandowy z 1939 r. (domena
publiczna)**

Zgromadzenia Ludowe, czyli „prośba o przyłączenie” do Sowietów

1 października 1939 r. Biuro Polityczne Komitetu Centralnego (KC) Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) – WKP(b), podjęło decyzję o przeprowadzeniu wyborów do Białoruskiego i Ukraińskiego

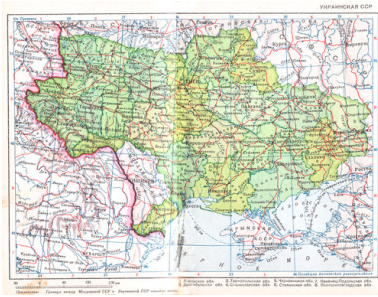
Zgromadzenia Ludowego. Dodatkowo nakazano tworzenie lokalnych struktur partyjnych. Równocześnie w samej Moskwie przygotowywano odpowiednie uchwały, zgodnie z którymi powyższe zgromadzenia winny były wystosować prośbę o włączenie Zachodniej Białorusi i Zachodniej Ukrainy do właściwych republik sowieckich, ogłosić konfiskatę ziemi obszarniczej i kościelnej, nacjonalizację zakładów przemysłowych i banków.

Władze sowieckie jako cel podstawowy stawiały sobie sowietyzację podbitej ludności. W rzeczywistości, wszystko miało na celu szerzenie ideologii marksistowskiej. Sam terror służył do likwidacji tych, którzy sprzeciwiali się komunistycznej wizji świata oraz zastraszeniu pozostałych.

Na tereny, gdzie miały zapadać decyzje, władze sprowadziły tysiące funkcjonariuszy partii. Na listach znaleźli się wyłącznie kandydaci zatwierdzeni przez bolszewików. W pełni kontrolowane i sterowane przez komunistów wybory odbyły się 22 października 1939 r., z prawem oddania głosu przez każdego, kto ukończył 18 rok życia. Według oficjalnych danych, na Zachodniej Białorusi frekwencja wyniosła 98%, na Zachodniej Ukrainie – prawie 93%, a ważnych kart do głosowania oddano 90%.

Nie ulega wątpliwości, że chociaż poddana presji ludność wzięła udział w tych wydarzeniach, wyniki sfałszowano. Kilka dni później, na obradach Zgromadzenia Ukraińskiego we Lwowie (26-28 października 1939 r.) i Białoruskiego w Białymstoku (28-30 października 1939 r.), zdominowanych przez agresywną propagandę antypolską, z entuzjazmem zatwierdzono dokumenty sporządzone wcześniej w Moskwie.

W następstwie tego Rada Najwyższa ZSRS, podczas posiedzenia 1 i 2 listopada 1939 r., przychyliła się do prośb o wcielenie Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi do Związku Sowieckiego. W przeddzień tej decyzji, 31 października 1939, padły słowa Mołotowa o tym, że wystarczyło krótkie uderzenie armii niemieckiej i Armii Czerwonej na Polskę, żeby nic nie zostało z „tego pokracznego bękarta traktatu wersalskiego”.

**Ukraińska Socjalistyczn Republik
Sowiecka 1940 - z anektowanym
w 1939 terytorium II
Rzeczypospolitej (domena
publiczna)**

**Sowiecki plakat propagandowy z
II wojny światowej. W ukraińskim
tekście czytamy: "Wyborcy ludu
pracującego! Głosujcie za
przyłączeniem zachodniej Ukrainy
do sowieckiej Ukrainy, za
zjednoczoną, wolną i dobrze
prosperującą Ukraińską
Socjalistyczną Republikę
Sowiecką. Zlikwidujmy na zawsze
granicę między Ukrainą**

**Zachodnią i Sowiecką.
Socjalistyczna Republika
Sowiecka!".**

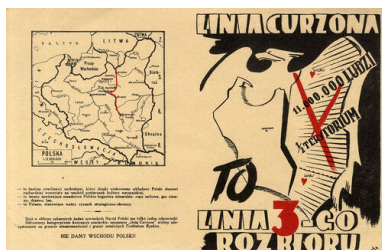
Integrowanie z ZSRS, czyli sowietyzacja totalna

Następnie dokonano ujednoczenia struktury administracyjnej, tworząc 11 obwodów, podzielonych na niewielkie rejony, nasycane komunistycznymi urzędnikami oraz działaczami partyjnymi. Chociaż nominalnie władza terytorialna należała do rad właściwego szczebla, w praktyce zawsze sprawował ją I sekretarz komitetu.

Językiem urzędowym na Ukrainie został, oprócz rosyjskiego, ukraiński i jidysz; na Białorusi – białoruski i jidysz. Depolonizacji poddano też nazwy placów i ulic. Rozpoczęła się sowietyzacja i ukrainizacja szkolnictwa, przede wszystkim podstawowego. Do tego nacjonalizacji poddano zakłady pracy zatrudniające więcej niż 40 pracowników (choć nacjonalizacją objęto też mniejsze przedsiębiorstwa) oraz banki. Prowadzono akcję „uspółdzielczania” rzemiosła. Natomiast w grudniu 1939 r. większości właścicielom odebrano ich domy.

**Fragment zniszczonego Grodna.
Na pierwszym planie widoczne
samochody wojskowe. Na drugim
kościół pojezuicki pod
wezwaniami św. Franciszka
Ksawerego, 1941 r. Fot. NAC**

**Ulotka antykomunistyczna z
okresu II wojny światowej,
przedstawiająca linię Curzona
jako akt nowego rozbioru Polski
(domena publiczna)**

29 listopada 1939 r. Rada Najwyższa ZSRS nadała obywatelstwo sowieckie wszystkim osobom, które 1 i 2 listopada znajdowały się na zajętych obszarze. Następnie, 30 grudnia 1939 r., opublikowano dekret o wydaniu im paszportów, tj. tamtejszych dowodów osobistych. Tzw. paszportyzacja służyła do zebrania informacji na temat nowych obywateli. Trzeba także wskazać, że ci którzy uzyskali obywatelstwo, automatycznie podlegali obowiązkowi służby wojskowej. W efekcie, ponad 150 tys. samych tylko Polaków trafiło od razu do szeregów Armii Czerwonej.

COFNIJ SIĘ